

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет педагогічної освіти
Кафедра дошкільної і спеціальної освіти

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

_____ Ковшар О.В.

«__» _____ 20__ р.

Реєстраційний № _____

«__» _____ 20__ р.

АКТИВІЗАЦІЯ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ З
ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ ЗАСОБАМИ СЕНСОРНОЇ
ІНТЕГРАЦІЇ

Кваліфікаційна робота студентки
групи СОМ-23
ступінь вищої освіти «магістр»
спеціальності 016 «Спеціальна освіта.
Логопедія»

Осадчої Дарії Вікторівни

Керівник доктор педагогічних наук,
професор Бондаренко Ю.А.

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS _____ Кількість балів _____

Голова ЕК _____
(підпис) (прізвище, ініціали)

Члени ЕК _____
(підпис) (прізвище, ініціали)

_____
(підпис) (прізвище, ініціали)

_____
(підпис) (прізвище, ініціали)

_____
(підпис) (прізвище, ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ АКТИВІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ.....	6
1.1. Особливості розвитку мовленнєвих навичок у дітей раннього віку..	6
1.2. Характеристика порушень мовленнєвого розвитку у дітей раннього віку.....	11
1.3. Значення сенсорної інтеграції у формуванні мовленнєвих навичок дітей раннього віку з порушеннями мовлення.....	15
Висновок до розділу 1.....	19
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ АКТИВІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ.....	21
2.1. Методика вивчення мовленнєвих навичок у дітей раннього віку з порушеннями мовлення.....	21
2.2. Рівні розвитку мовленнєвих навичок у дітей раннього віку з порушеннями мовлення.....	28
Висновок до розділу 2.....	32
РОЗДІЛ 3. ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ СЕНСОРНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ У ПРОЦЕСІ АКТИВІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ.....	34
3.1. Впровадження сенсорної інтеграції у процес активізації розвитку мовленнєвих навичок у дітей раннього віку з порушеннями мовлення.....	34
3.2. Аналіз результатів активізації розвитку мовленнєвих навичок у дітей раннього віку з порушеннями мовлення засобом сенсорної інтеграції.....	43
Висновок до розділу 3.....	49
ВИСНОВКИ.....	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	54
ДОДАТКИ.....	57

ВСТУП

Актуальність дослідження. Формування мовленнєвих навичок у дітей раннього віку з порушеннями мовлення є важливим аспектом сучасної логопедії та спеціальної освіти. У ранньому віці мовленнєві порушення можуть значно впливати на загальний розвиток дитини, її соціалізацію та навчальну діяльність у майбутньому. Оскільки сенсорна інтеграція є базовим механізмом, що забезпечує адекватне сприйняття та обробку інформації з навколишнього середовища, її порушення часто супроводжує мовленнєві труднощі.

Вчені Ф. Фребель, М. Монтесорі, Ж. Декролі, а також С. Русова, О. Запорожець, О. Усова, Н. Сакуліна вважали, що сенсорне виховання є однією з базових компетенцій дитини раннього віку.

Сенсорна інтеграція є предметом вивчення та дослідження в багатьох галузях, включаючи психологію, неврологію, терапію та логопедію. Багато авторів та дослідників внесли великий внесок в розуміння цього поняття. Серед відомих авторів, які описують сенсорну інтеграцію та пов'язані з нею питання можна назвати А. Дж. Айерс, О. Борецьку, О. Боряк, М. Гавриш, Т. Грандін, А. Закревську, О. Камінську, Р. Клопова, М. Козак, Н. Литвин, Л. Дж. Міллер, Л. Мороз, Т. Скрипник, О. Сойко, Л. Стахову, Т. Фаласеніді, А. Фішер та ін. Використання методів сенсорної інтеграції для розвитку мовлення є інноваційним підходом, який дозволяє комплексно впливати на різні аспекти порушень. Врахування ролі сенсорної інтеграції під час корекційно-розвивальної роботи з дітьми з мовленнєвими порушеннями дозволяє більш ефективно формувати мовленнєві навички та сприяє загальному розвитку дитини.

Сенсорна інтеграція має важливе значення у роботі логопедів для проведення сенсомоторної корекції, оскільки сенсорні особливості дітей раннього віку можуть впливати на їхню здатність до ефективного мовлення та комунікації.

Виходячи з актуальності теми та невивченості даного феномену зумовили вибір нашого кваліфікаційного дослідження **«Активізація розвитку дітей раннього віку з порушеннями мовлення засобами сенсорної інтеграції»**.

Мета – дослідження активізації розвитку мовленнєвих навичок у дітей раннього віку з порушеннями мовлення

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати сучасний стан досліджуваної проблеми в теорії і практиці спеціальної освіти.

2. Визначити критерії і показники, розробити систему оцінювання рівнів розвитку мовленнєвих навичок у дітей раннього віку з порушеннями мовлення.

3. Дослідити рівні розвитку мовленнєвих навичок у дітей раннього віку з порушеннями мовлення.

4. Розробити та експериментально перевірити ефективність застосування комплексу логопедичних ігор з використанням елементів сенсорної інтеграції у активізації розвитку мовленнєвих навичок у дітей раннього віку з порушеннями мовлення.

Об'єкт дослідження: процес активізації розвитку мовленнєвих навичок дітей раннього віку з порушеннями мовлення.

Предмет дослідження: активізація розвитку мовленнєвих навичок у дітей раннього віку з порушеннями мовлення засобами сенсорної інтеграції.

У процесі дослідження для розв'язання поставлених завдань було використано комплекс **методів:** *теоретичні:* аналіз і синтез наукової, навчально-методичної літератури; *емпіричні:* спостереження, аналіз анамнестичних даних, аналіз педагогічного досвіду, педагогічний експеримент констатувального та формувального характеру.

Бази дослідження: Комунальний заклад дошкільної освіти (ясла-садок) комбінованого типу № 80 Криворізької міської ради.

Практичне значення одержаних результатів. Виділено та обґрунтовано засоби сенсорної інтеграції для формування мовленнєвих навичок дітей раннього віку. Розроблено конспекти логопедичних занять з використанням сенсорної інтеграції в корекційній роботі з дітьми раннього віку. Результати теоретичного і практичного дослідження можуть бути використані вчителями-логопедами, студентами-практикантами, що працюють з дітьми раннього віку з порушеннями мовленнєвого розвитку.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загального висновку, списку використаних джерел (30) і додатків. У тексті кваліфікаційної роботи міститься 4 таблиці та 8 рисунків. Загальний обсяг роботи складає 69 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

1.1. Особливості розвитку мовленнєвих навичок у дітей раннього віку

Проблема розвитку й формування мовлення дітей дошкільного віку досліджувалася багатьма видатними вченими та залишається актуальною для дослідників різних галузей науки, зокрема для психологів, лінгводидактів і педагогів. Нині сучасні дослідники спеціальної освіти продовжують активно вивчати та розробляти різні аспекти проблеми мовленнєвого розвитку дітей раннього дошкільного віку (Н. Базима, О. Боряк, Н. Гончар, Н. Грама, О. Ковтун, І. Мартиненко, Ю. Рібцун, С. Хоменко, М. Шермет та ін.).

Мовленнєвий розвиток дітей – це розвиток навичок комунікації, розвиток вербального мислення, комплексне позначення процесів оволодіння дитиною мовленням, як вищою психічною функцією [11].

За визначенням Ю. Рібцун «мовленнєвий розвиток – важливий чинник розвитку дитини в цілому. Рівень розвитку цієї сфери психіки визначає ступінь сформованості соціальних і пізнавальних досягнень дитини, включаючи її потреби, інтереси, знання, вміння, навички та інші характеристики її психічних якостей» [18].

І. Олійник зазначає, що мовленнєві вміння та навички є ключовим елементом у формуванні комунікативної компетентності. Вони визначаються як здатність людини виконувати мовленнєві дії з урахуванням комунікативних умов і мети спілкування. До таких вмінь належать:

- здатність швидко та правильно орієнтуватися у змінних умовах спілкування;
- уміння ефективно планувати та здійснювати мовленнєвий вплив;

- навички знаходити комунікативні засоби, що відповідають змісту ситуації, умовам мовлення та особливостям співрозмовника;
- постійне підтримання зворотного зв'язку у процесі спілкування;
- уміння чітко, виразно й емоційно формулювати свої думки та почуття [14].

У своїх дослідженнях О. Ковтун зазначає, що мовленнєва навичка відповідає мовленнєвій операції, яка виконується за оптимальними параметрами, такими як неусвідомленість, повна автоматичність, відповідність мовним нормам, нормальний темп виконання та стійкість. Формування мовленнєвої навички означає забезпечити, щоб дитина змогла побудувати та реалізувати висловлювання. Дослідниця наголошує, що для ефективного спілкування важливо вміти застосовувати мовленнєві навички для самостійного вираження власних думок, намірів тощо, оскільки без цього мовленнєва діяльність залишається лише частково сформованою на етапі її реалізації. О. Ковтун вказує на необхідності вміти й свідомо змінювати поєднання мовленнєвих операцій (навичок) залежно від співрозмовника, мети та контексту спілкування [9].

Ранній дошкільний вік охоплює психічний та мовленнєвий розвиток дітей віком від 0-3 років. В цьому віковому періоді важливо навчити дитину використовувати мовлення, як основний засіб спілкування, отримання бажаного задля задоволення власних потреб. Дослідниця О. Боряк вказує, що мовленнєвий розвиток тісно пов'язаний з психічним розвитком дітей, а саме:

- через процеси пам'яті: запам'ятовування, зберігання, впізнавання, відтворення, забування;
- уваги: її концентрація, обсяг, розподіл, стійкість, перемикання;
- сприйняття: слухове, зорове, тактильне, соматогнозис (сприйняття схеми свого тіла), сприйняття простору;
- мислення;
- мовлення [3].

Важливо зазначити, що вчені Жан Піаже та Джером Брунер у теорії оволодіння мовою дітей раннього дошкільного віку, враховують когнітивну компетентність. Дослідники вважають, що оволодіння мовою відбувається, приблизно, за такою «схемою»:

- на основі фонематичного сприйняття відбувається впізнавання слова, аналізується його ритміко-складова структура, здійснюється морфемний аналіз;

- виокремлений звукокомплекс співвідноситься зі збереженим у пам'яті еталоном, усі значення цього слова зіставляються між собою та аналізуються;

- встановлюється його значення» [23].

Враховуючи вищезазначене можемо стверджувати, що для того щоб оволодіти мовленням дітям раннього віку, необхідно розуміти мовлення. Розвиток мовлення дитини дошкільного віку обумовлений певними закономірностями. Умови життя та виховання можуть сприяти цьому розвитку і, навпаки, можуть його гальмувати.

Таблиця 1.1.

Вікові періоди мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку (за М. Шеремет)

№	Віковий період	Характеристика
1.	Немовляти (1 рік життя)	а) <i>пізнавальний розвиток</i> – дитина починає орієнтуватися в елементарних особливостях навколишнього середовища і розуміти значення окремих звернених до неї слів; виділяє найближчих людей; з'являються елементи розрізнення між відчуттями, що надходять від власного тіла та ззовні; складаються початкові форми предметного сприймання. З'являються перші ознаки зародження наочно-дійового мислення, тобто дитина ще неусвідомлено починає розуміти, що існують певні типи дій, які можуть об'єднуватися у загальні структури. Отже, вона відкриває для себе прийоми логіки (порівнює, оцінює, класифікує, вимірює тощо), спираючись на конкретний предмет;

		<p>б) <i>розвиток довільності</i> – формуються рухи, що сприяють досягненню мети, переміщенню тіла в просторі, схоплюванню та утриманню предметів;</p> <p>в) <i>емоційний розвиток</i> – у перші чотири місяці життя у немовляти з'являється «соціальна» посмішка, яка спонукає дорослого до посмішки у відповідь. Формується почуття довіри до світу, яке є основою позитивного ставлення до людей, до діяльності, до самої себе у подальшому житті.</p>
2.	Ранній вік (1-3 роки)	<p>а) <i>пізнавальний розвиток</i> – дитині відкриваються можливості побачити світ, де кожний предмет щось означає, для чогось призначений. Вона починає вирізняти людей, які посідають певне місце в її житті («свої» та «чужі»; засвоює власне ім'я; формує уявлення про «території» власного «я» (все те, що дитина вважає своїм, про що може сказати «моє»). Розвиваються предметне сприймання і наочно-дійове мислення. Відбувається перехід до наочно-образного мислення, внаслідок чого дитина починає уявляти собі предмети за допомогою мисленневих образів і позначати їх назвами, а не прямими діями. Саме відтоді формується усвідомлення радикальної відмінності між можливостями людини та всіх інших живих істот;</p> <p>б) <i>розвиток довільності</i> – діючи з речами, дитина освоює їхні фізичні якості, вчиться керувати переміщенням їх у просторі; починає</p>

		<p>координувати свої рухи; на основі оволодіння мовленням започатковується управління власною поведінкою у відповідь на вказівки дорослого);</p> <p>в) <i>розвиток переживань</i> – виникає почуття автономії й особистої цінності (самоповаги), зароджується почуття любові до своїх близьких.</p>
3.	Дошкільне дитинство (3-7 років)	Формування подальшого потенціалу у пізнавальному, вольовому та емоційному розвитку дитини.

Вчена Ю. Рібцун вказує, що дитина росте, а її мовлення вдосконалюється. Словник поповнюється не лише самостійними (іменниками, прикметниками, займенниками, прислівниками, дієсловами), а й службовими частинами мови (прийменниками). Дітям раннього дошкільного віку (2-3 роки) притаманна фізіологічна дислалія: вони замінюють шиплячі свистячими звуками (зюк – жук, цяська – чашка), спотворюють окремі звуки (ф(х)тани – штани), пропускають сонори (ак – рак, мио – мило). У цьому віці діти вже здатні чути та помічати помилки в мовленні дорослих і намагатися виправляти їх («Це не массіна, це массіна!» – «Це не масина, це машина!»).

До трирічного віку в мовленні дитини активізується самостійне словотворення, з'являються власні неологізми: жучик замість «жучок» (за аналогією зі «стільчик», «хлопчик», «пальчик») та ін. За граматичним оформленням мовлення дитини все більше наближається до мовлення дорослих [18].

Отже, особливості розвитку мовленнєвих навичок у дітей раннього віку залежать від низки факторів, таких як біологічна зрілість, соціальне середовище та мовленнєві стимули. У цей період формуються базові мовленнєві навички, важливі для подальшого розвитку мови, зокрема розвиток фонематичного слуху, артикуляційних рухів та словникового запасу.

1.2. Характеристика порушень мовленнєвого розвитку у дітей раннього віку

Дослідженням проблеми мовленнєвого розвитку дітей раннього віку займалися видатні українські науковці, а саме: О. Боряк, Л. Журба, Л. Журавльова, С. Конопляста, Н. Пахомова, Ю. Рібцун, Н. Савінова, В. Тарасун, І. Трофіменко, В. Тищенко, М. Шермет та ін. Вони наголошували про необхідність логопедичної корекції затримки психомовленнєвого розвитку дітей раннього віку. Лого-корекційні заняття, як провідної форми роботи з розвитку мовлення дітей раннього віку окреслюється у працях А. Бабенко, Л. Зайцева, Н. Гавриш, О. Гуменюк та ін. Створення у закладі дошкільної освіти інклюзивного освітнього середовища зосереджено у дослідженнях Л. Талдонової, І. Малишевської, І. Калініченко та ін.

У дослідженнях М. Шермет виділяла причини мовленнєвих порушень у дітей, а саме:

Органічні – виникають через вроджені особливості або набуті внаслідок травм чи захворювань, що спричиняють зміни у центральному відділі нервової системи, пов'язані з мовленнєвою функцією.

Функціональні – виникають без анатомічних змін чи серйозних патологічних процесів у мовленнєвих органах або центральній нервовій системі [11; 24].

Таким чином, визначені причини виникнення порушень мовленнєвого розвитку дітей раннього віку можна узагальнити й класифікувати в такі групи:

1. Внутрішньоутробна патологія – найсерйозніші порушення психіки та мовлення виникають через порушення розвитку плода, особливо в період від 4 тижнів до 4 місяців. Цьому сприяють токсикози вагітності, вірусні та ендокринні захворювання, травми, несумісність крові тощо.
2. Родова травма та асфіксія – провідні чинники, що сприяють внутрішньоутробній патології нервової системи.
3. Різноманітні захворювання – часті інфекційні та вірусні хвороби, запальні процеси у центральній нервовій системі, ранні шлунково-кишкові розлади, які спостерігаються у дитини в перші роки життя.

4. Черепно-мозкові травми – ушкодження, такі як струс мозку чи інші травми центральної нервової системи.
5. Спадкові фактори – мовленнєві розлади виступають як симптом генералізованого ураження нервової системи, що супроводжується психічними та руховими порушеннями.
6. Неприятливі соціально-побутові умови – мікросоціальна та педагогічна занедбаність, вегетативна дисфункція, емоційно-вольові розлади, які спричиняють порушення мовленнєвого розвитку [3].

Як показує аналіз робіт науковців в галузі спеціальної педагогіки чинниками порушень мовленнєвого розвитку у дітей від 1 до 3 років є: біологічні та соціально-психологічні [4; 5; 6; 7].

До біологічних чинників мовленнєвих порушень відносяться насамперед ті, які впливають на розвиток організму та мозку дитини. Ці чинники можуть діяти на різних етапах розвитку дитини:

- у період ембріонального розвитку – ембріопатії;
- у період розвитку дитини – фетопатії;
- у постнатальному періоді після народження дитини [12].

До соціально-психологічних чинників можемо віднести дітей раннього віку соціально незрілих або зайнятих батьків, а також як наслідок підвищеної батьківської турботи (гіперопіка), коли батьки створюють такий охоронний режим, при якому у дитини і не виникає потреб у спілкуванні, тому що всі фізичні потреби попереджаються батьками.

Затримка психомовленнєвого розвитку дітей раннього віку розглядалася Ілляшенко Т. як порушення, що пов'язане із затримкою в емоційному, інтелектуальному та мовленнєвому розвитку дитини раннього віку. Таким чином, це не є самостійним порушенням, а певним наслідком розладів функціонування головного мозку та центральної нервової системи [6].

Клінічно-педагогічну класифікацію проявів затримки психомовленнєвого розвитку виділяла Н. Пахомова (рис. 1.1.):

Рис. 1.1. Класифікація мовленнєвих порушень (за Н. Пахомовою)

Класифікацію затримки психомовленнєвого розвитку у дітей раннього віку з порушеннями мовлення досліджувала О. Боряк. Вчена стверджувала, що окрім порушення розвитку психічних процесів, виникають мовленнєві порушення, що проявляються:

- 1) у руховій алалії;
- 2) у сенсорній алалії;
- 3) у затримці мовленнєвого розвитку (дислалії):
  - з дисграфією;
  - з дислексією;
  - з акалькулією;
  - з диспраксією;
  - унаслідок вродженої або рано набутої глухоти та втрати слуху;
  - сліпоти або гіпозорії [3].

Отже, затримка психомовленнєвого розвитку у дітей раннього віку може супроводжуватися:

- порушеннями експресивного та імпресивного мовлення – дитина не говорить і не бере участі у діалозі;
- труднощами із рецептивною мовою – дитина не сприймає чужу мову;
- порушеннями будови та функціонування артикуляційного апарату – дитина не здатна правильно вимовляти звуки;
- афазіями, зокрема при РАС – відсутнє розуміння і продукування мовлення;

- інтелектуальними порушеннями – порушений інтелект, поведінка, недостатній розвиток соціально-побутових навичок;
- глухотою [3].

При експресивних порушеннях мовлення, або моторній алалії, розуміння мови зазвичай зберігається. Вимовляння перших слів відбувається з великим запізненням (2-3 роки), фрази можуть бути відсутні або виникають у спрощеній формі в 3-4 роки. Всі сторони мовлення виявляються порушеними. Діти можуть виконувати прості узагальнення і добре справляються з невербальними завданнями. Вони не уникають спілкування і часто використовують жестову мову для допомоги. Проблеми комунікації стають все виразнішими з віком, оскільки мовленнєва діяльність вимагає більшої автоматизації процесу [4].

Порушення імпресивного мовлення, або синдром сенсорної алалії, характеризується труднощами в розумінні мовлення при збереженій артикуляції. Однак, зазвичай цей розлад не виникає ізольовано, часто спостерігається поєднання порушень розуміння та відтворення мовлення – змішане порушення імпресивного та експресивного мовлення або синдром сенсомоторної алалії. Це пов'язано з тим, що при порушеному сприйнятті мовлення не вистачає слухового контролю за власною мовою, повільно розвиваються як пасивний, так і активний словник, а також порушується звуковимова. [4]

Вчена Л. Черніченко у наукових дослідженнях характеризує класифікацію мовленнєвих порушень, що притаманні дітям раннього віку:

1. Порушення мовлення, що пов'язані з органічними ушкодженнями центральної нервової системи, включають алалію, афазію, дизартрію.
2. Також існують функціональні порушення мовлення, пов'язані із змінами в центральній нервовій системі, такі як мутизм і заїкання.
3. Анатомічні порушення мовлення, що виникають через дефекти артикуляційного апарату, включають дислалії та ринолалії.
4. Затримки мовленнєвого розвитку можуть бути різного походження, наприклад, через важкі захворювання внутрішніх органів, недоношеність, педагогічну занедбаність тощо [24].

Багато науковців розрізняють порушення мовлення на первинні (коли є мовленнєві розлади при збережених слуху, зору та інтелекті, але без чітко визначеного етіологічного чинника) та вторинні (коли порушення спричинені іншими захворюваннями, такими як порушення інтелекту, органічні ураження ЦНС, порушення слуху чи дефекти артикуляційного апарату). Зазвичай такі порушення мають генетичну основу [24].

Таким чином, аналіз літературних джерел показав, що діти раннього віку мають різноманітні причини затримки психомовленнєвого розвитку, що супроводжується мовленнєвими порушеннями: значним відставанням у розвитку імпресивного й експресивного мовлення, обмеженим словниковим запасом, незадовільним станом сформованості мовленнєвої функції.

1.3. Значення сенсорної інтеграції у формуванні мовленнєвих навичок у дітей раннього віку з порушеннями мовлення

Сенсорна інтеграція є важливим об'єктом наукових досліджень у різних галузях, таких як психологія, неврологія, терапія та логопедія. Багато авторів зробили значний внесок у розуміння цього поняття. Зокрема, Ф. Фребель, М. Монтесорі, Ж. Декролі, С. Русова, О. Запорожець, О. Усова, Н. Сакуліна вважали, що сенсорне виховання є однією з основних компетенцій для дітей раннього віку [5]. Серед інших відомих дослідників, які займаються питаннями сенсорної інтеграції, можна назвати А. Дж. Айерс, О. Борецьку, Т. Грандін, А. Закревську, О. Камінську, М. Козак, Н. Литвин, Л. Дж. Міллер, Л. Мороз, Т. Скрипник, О. Сойко, Л. Стахову, Т. Фаласеніді, А. Фішер та ін. [8].

На думку Н. Пименової сенсорна інтеграція полягає в організації та обробці стимулів, що надходять від органів чуття, для формування сенсорного досвіду та адаптивних реакцій на навколишнє середовище. Сенсорні стимули, які дитина раннього віку отримує з навколишнього середовища, впливають на ключові аспекти її розвитку, такі як освоєння рухових навичок, емоційні реакції, ігрову діяльність, контролю поведінки, навчання та соціальної взаємодія [15].

У дослідженнях Р. Клопова, О. Гладиш поняття «сенсорна інтеграція» характеризується як процес, як процес, в якому нервова система обробляє

інформацію, що надходить через різні сенсорні канали, такі як дотик, зір, слух, рух та інші [8].

У дослідженнях Н. Литвин, О. Борецької та О. Сойко визначаються особливості проведення комплексної психолого-педагогічної реабілітації дітей з особливими потребами за допомогою сенсорної інтеграції. Науковці наголошують, що ефективне поєднання психолого-педагогічних і медичних методів у створенні збагаченого педагогічного середовища має синергетичний ефект. Дослідниці також вказують, що метод сенсорної інтеграції забезпечує злагоджену роботу всіх сенсорних систем, які взаємопов'язані: зорової, тактильної, рухової, нюхової, слухової, смакової та вестибулярної [10].

Анна Джин Айрес – відомий американський ерготерапевт і психолог, яка здобула популярність завдяки своїм новаторським дослідженням у галузі сенсорної інтеграції. Вчена проводила дослідження у сфері раннього розвитку нервової системи дитини в утробі матері. Вона стверджувала, що в цей період починають працювати три системи сприйняття відчуттів:

- вестибулярна система – система підтримання рівноваги;
- тактильна система – система шкірної чутливості – екстероцепція;
- пропріоцептивна система – система кінестетичного сприйняття (м'язово-суглобове відчуття) – сприйняття власної пози та руху» [8].

Д. Айрес вказувала, що вестибулярна система робить вирішальний внесок у розвиток рухових навичок, зорово-просторових і мовленнєвих здібностей, а також уподобань і практики. Порушення сенсорної інтеграції пов'язане з труднощами під час інтерпретації та використання сенсорної інформації з навколишнього середовища для поведінкового регулювання та продуктивності руху. Порушення сенсорної обробки проявляється через нетипові форми поведінки, звані патерни, такі як гіпо- або гіперреактивність на сенсорні стимули. Це може проявлятися, як відсутністю реакції на подразники або підвищеною реакцією на подразники. Атипові поведінкові прояви розладу сенсорної інтеграції можуть негативно вплинути на задоволення потреб дитини раннього віку та на можливість її участі в повсякденній діяльності. Що негативно позначається на розвитку та набутті нових навичок.

Вчена Н. Пименова означила основні прояви порушення сенсорної інтеграції у дітей раннього віку:

- надмірна або недостатня чутливість до тактильних, зорових та слухових стимулів, наприклад, уникання дотику до певних фактур (піску, пластиліну, рідин) або, навпаки, прагнення до сильного тактильного контакту з матеріалами, нетерпимість до яскравого світла чи гучних звуків, специфічні вподобання в одязі чи їжі;
- проблеми з маніпуляцією предметами (використання ножиць, столових приладів, труднощі з ліпленням або малюванням);
- нездатність контролювати силу, необхідну для виконання певних дій (сильний або слабкий тиск на олівець, гучне закриття дверей, болісні дії під час гри з іншими дітьми або тваринами, часте ламання предметів і іграшок);
- рухова активність і координація: гіпер- або гіпомоторика, розлади м'язового тону, загальна незграбність, труднощі з їздою на велосипеді, уникання або захоплення гойдалками та каруселями, складнощі у засвоєнні нових рухових навичок, плутанина між правим та лівим боками;
- фізично-тактильне сприйняття і розвиток: сильні обійми або їх уникання, хода на носках, небажання ходити босоніж, сповільнений або обмежений фізичний розвиток;
- емоційно-вольова сфера: труднощі з концентрацією уваги, імпульсивність, швидка стомлюваність;
- соціальна взаємодія: відмова від контактів, небажання грати з однолітками, відсутність взаємодії, низький поріг чутливості до близькості інших людей;
- слабка організація поведінки, відсутність здатності до планування;
- страх висоти (небажання підніматися на стілець чи диван, труднощі з спуском сходами);
- затримка або порушення мовленнєвого розвитку [15].

У ранньому віці сенсорна культура розвивається у тісному зв'язку з мовленням і мисленням, оскільки сприймання надає мисленню чуттєвий матеріал, а мислення, своєю чергою, допомагає збагачувати сприймання. Відчуття і сприймання не є лише пасивними процесами, вони є активними діями

аналізаторів, спрямованими на вивчення предметів, їхніх якостей і властивостей. Згодом, в процесі розвитку, сенсорні процеси перетворюються на самостійні довільні дії, що лежать в основі формування способів спостереження, розглядання та пошуку [8].

У процесі сенсорного розвитку дітей раннього віку розвивається логічне пізнання, яке прискорює накопичення нових чуттєвих даних і допомагає їх інтеграції в уже сформовану систему знань і досвіду. Чим вищий рівень сенсорного розвитку дитини, тим більше різноманітних фактів і явищ вона здатна сприймати. Якщо в дитини раннього віку належно розвинені мисленнєві механізми, вона демонструє здатність ефективно шукати, знаходити, фіксувати, аналізувати та інтерпретувати велику кількість інформації про навколишній світ і про себе [5].

Проблема сенсорно-пізнавального розвитку дітей раннього віку досить серйозна і вимагає від фахівців закладів дошкільної освіти, а головне сім'ї послідовної лого-корекційної роботи. У дослідженнях А. Богуш, М. Васькевич, І. Мардарова, О. Монке, І. Непомняща та Н. Грама приділяють увагу розв'язанню зазначених питань у рамках нових програм, що охоплюють різні аспекти пізнавального та мовленнєвого розвитку дітей раннього віку:

1. Норми розвитку дітей до трьох років (Early Intervention development) визначають загальний обсяг діяльності, що відображають роботи авторів Р. Фьюела і П. Ведезі.

2. Норми соціально-емоційного розвитку дітей раннього віку вивчаються завдяки працям М. Пітерсі та Р. Трилора.

3. Програма ранньої комплексної діагностики рівня розвитку дитини з моменту народження до 3-х років.

4. Перелік стимулюючого матеріалу для діагностичного обстеження, запропонований Л. Голубовою, М. Лещенко та К. Печорою.

5. Пізнавальний розвиток дітей та етапи їхнього розвитку, включаючи взаємозв'язок крупної моторики, мови та мислення, описано в працях Ж. Піаже.

6. Завдання для перевірки функцій узагальнення в діях з предметами згідно з А. Фроловою.

7. Діагностика гри та дій з предметами дітей віком від 1 року 3 місяців до 3-х років (автори Л. Голубева, М. Лещенко, К. Печора).

8. Педагогічна оцінка розвитку та актуального стану дитини (автор Е. Юдіна) [5].

Враховуючи вищезазначене можемо дійти висновку, що сенсорна інтеграція відіграє ключову роль у формуванні мовленнєвих навичок у дітей раннього віку з порушеннями мовлення. Адекватне сприйняття та обробка сенсорної інформації є основою для розвитку мовленнєвої діяльності, оскільки допомагає дитині краще сприймати навколишнє середовище, реагувати на нього та комунікувати. Порушення сенсорної інтеграції можуть впливати на здатність дитини сприймати звуки, розуміти мову та формувати артикуляційні рухи, що зумовлює затримку розвитку мовлення. Використання підходів, спрямованих на розвиток сенсорної інтеграції, сприяє ефективнішій корекції мовленнєвих порушень та створює сприятливі умови для розвитку мовленнєвої компетентності.

Висновок до розділу 1.

Перший розділ дослідження присвячений теоретичним аспектам формування мовленнєвих навичок дітей раннього віку з порушеннями мовлення. Аналіз психолого-педагогічної літератури показав:

1) розвиток мовленнєвих навичок у дітей раннього віку є складним і динамічним процесом, який залежить від біологічних, психологічних та соціальних факторів. У цей період закладаються основи для подальшого мовленнєвого розвитку, порушення сенсорного розвитку можуть мати серйозний вплив на формування подальших комунікативних здібностей дитини.

2) порушення мовленнєвого розвитку у дітей раннього віку мають різноманітний характер і можуть бути зумовлені як біологічними, так і соціальними факторами. Вони включають затримку мовленнєвого розвитку, порушення артикуляції, фонематичного слуху, недостатнє формування словникового запасу, а також складнощі з розумінням і використанням мови. Раннє виявлення та корекція цих порушень є критично важливими для

попередження подальших ускладнень у навчанні, комунікації та соціалізації дитини. Комплексна діагностика та своєчасне втручання сприяють гармонійному розвитку мовлення й успішній інтеграції дитини в суспільство.

3) сенсорна інтеграція є невід'ємною частиною процесу формування мовленнєвих навичок у дітей раннього віку, особливо при наявності мовленнєвих порушень. Вона дозволяє дитині адекватно сприймати й обробляти сенсорну інформацію, що є основою для розвитку артикуляції, слуху та розуміння мови. Порушення сенсорної інтеграції можуть негативно вплинути на здатність дитини навчатися та комунікувати, що робить її розвиток критично важливим у лого-корекційній роботі.

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ АКТИВІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

2.1. Методика вивчення мовленнєвих навичок у дітей раннього віку з порушеннями мовлення

З метою вивчення рівнів розвитку мовленнєвих навичок у дітей раннього віку з порушеннями мовлення було проведено констатувальне експериментальне дослідження.

Метою констатувального етапу дослідження стало виявлення рівнів розвитку мовленнєвих навичок дітей з раннього віку з порушеннями мовлення. Експериментальне дослідження проводилось на базі Комунального закладу дошкільної освіти (ясла-садок) комбінованого типу № 80 Криворізької міської ради. У експериментальному дослідженні прийняли участь 7 дітей у віці від 2-х до 3-х років. Констатувальний етап експериментального дослідження проводився у квітні 2024 року.

Для досягнення поставленої мети було поставлено низку завдань:

- підібрати та адаптувати діагностичні методики і завдання для виявлення мовленнєвих навичок у дітей раннього віку;
- розробити анкетування для батьків з метою вивчення індивідуальних особливостей розвитку мовленнєвих навичок у дітей раннього віку;
- визначити критерії, рівні розвитку мовленнєвих навичок у дітей раннього віку.

Основними етапами проведення констатувального експерименту виступили:

1. Анкетування – батьки (законні представники) дітей раннього віку заповнювали анкету, адаптовану згідно опитувальнику виявлення рівнів розвитку та затримки мовленнєвих навичок (Леслі Рескола / L. Rescorla) [28].

2. Спостереження за дітьми раннього віку у застосуванні мовленнєвих навичок під час спілкування з однолітками та учасниками корекційно-виховного процесу (Леслі Рескола / L. Rescorla) [28].

3. Діагностичні завдання для виявлення рівнів розвитку мовленнєвих навичок у дітей раннього віку (адаптовані за методикою Л. Черніченко «Рання діагностика та корекція мовленнєвого розвитку дітей») [17].

Анкетування батьків дітей раннього віку з порушеннями мовлення проводилось в межах дошкільного закладу освіти (ясла-садок). Головною метою опитувальника було визначення індивідуальних особливостей розвитку мовленнєвих навичок у дітей раннього віку з порушеннями мовлення. Анкета включала відповіді на питання «дуже часто», «часто», «іноді», «майже ніколи» також деякі пункти потребували розгорнутої відповіді, для того, щоб виявити динаміку у розвитку мовленнєвих навичок дітей (Додаток А).

Низький рівень. Дитина не розуміє простих інструкцій, майже не звертається за увагою; словниковий запас обмежений, нові слова майже не вживаються; дитина не використовує фрази або використовує лише окремі слова; спостерігаються труднощі у вимові звуків, часто пропускає або замінює звуки; має труднощі в спілкуванні, розумінні емоцій та вираженні почуттів.

Середній рівень. Дитина розуміє прості інструкції, іноді має труднощі, іноді звертається за увагою; іноді вживає нові слова, словниковий запас обмежений; використовує прості фрази, але іноді виникають труднощі з формулюванням; має деякі труднощі з вимовою, але загалом її мова зрозуміла; може спілкуватися, але виявляються певні труднощі у розумінні емоцій або виявленні почуттів.

Високий рівень. Дитина розуміє та виконує прості інструкції, активно звертається за увагою; має розширений словниковий запас і часто вживає нові слова для опису предметів і ситуацій; часто використовує двослівні та трислівні фрази, а також намагається формулювати прості речення; вимова чітка, без значних замін або пропусків звуків; активно спілкується з іншими дітьми та дорослими, добре розуміє та виражає емоції.

Таким чином, до узагальнених рівнів згідно опитувальника батьків раннього віку з порушеннями мовлення можемо віднести:

Низький рівень (затримка або відставання в розвитку). Дитина має значні труднощі в розвитку мовлення, вимагає інтенсивної підтримки та корекції.

Середній рівень (нормотиповий розвиток, але є труднощі). Дитина має оптимальний розвиток мовлення для свого віку, але є окремі труднощі в певних аспектах. Потрібно продовжувати працювати над розвитком мовленнєвих навичок.

Високий рівень (добре розвинені мовленнєві навички). Дитина має добре розвинені мовленнєві навички, спілкується активно та чітко. Потрібно підтримувати розвиток мовленнєвих навичок через більш складні завдання.

Спостереження за дітьми раннього віку під час комунікативної взаємодії з однолітками та дорослими.

Діагностика була спрямована на визначення рівня показників, а саме:

1. Проявляє інтерес до однолітків і дорослих, вміє налагоджувати з ними контакт, користуючись мовленням.

2. Під час спілкування користується засобами інтонаційної виразності, мімікою, жестами.

Рівні оцінювання:

Низький рівень: дитина не виявляє інтерес до спілкування з однолітками та дорослими, ігнорує пропозицію спілкуватися, взаємодіяти; мовленнєве спілкування дитини інтонаційно не забарвлене, відсутні жести, міміка та пантоміміка; не знає і не використовує ввічливі форми мовлення.

Середній рівень: дитина відповідає на пропозиції спілкуватися, взаємодіяти, але не завжди знаходить привід для звернення до співрозмовника, відчувають деякі труднощі під час участі в колективних формах спілкування; у спілкуванні використовує мовні засоби, але має труднощі у передачі інтонаційної виразності думки, використовує тільки жести або міміку; знає, але не використовує ввічливі слова у мовленні, звернення до співрозмовника.

Високий рівень: дитина виявляє інтерес до спілкування з однолітками та дорослими, знаходить привід для звернення до співрозмовника, обирає

співрозмовника з різних вікових груп, відповідає на пропозицію спілкуватися, взаємодіяти, бере участь у колективних формах спілкування, таких як діалог і бесіда; знає різноманітні ввічливі форми мовлення і вміє ними користуватися.

Для дослідження рівнів розвитку мовленнєвих навичок у дітей раннього віку було адаптовано діагностичну методику Л. Черніченко «Рання діагностика та корекція мовленнєвого розвитку дітей» [17].

Основними критеріями дослідження рівнів розвитку мовленнєвих навичок виступили:

- 1) особливості розуміння та сприйняття мовлення дорослого;
- 2) об'єм пасивного та активного словника;
- 3) граматична будова мовлення.

1. Обстеження рівня розуміння та сприйняття мовлення дорослого.

Завдання 1. «Ситуації».

Матеріал: 4-5 добре знайомих дітям предметів (чашка, брязкальце, собачка, лялька).

Методика проведення: дітям пропонується 7 ситуацій:

- 1) перевіряється, чи відгукується дитина на своє ім'я;
- 2) дорослий просить дитину вказувати на названий предмет;
- 3) логопед пропонує дитині показати у ляльки якусь частину обличчя або тіла;
- 4) дорослий просить дитину знайти аналогічну частину обличчя або тіла в себе;
- 5) просить дитину дати названий предмет;
- 6) логопед пропонує зробити з предметом певні дії (покласти чашку на стіл);
- 7) дорослий пропонує дитині виконати ті чи інші рухи руками, ногами, головою, усім корпусом». Діти повинні виконати запропоновані дії.

Рівні:

Низький рівень: дитина не може виконати дію або виконує менше ніж 3 дії з другого разу.

Середній рівень: дитина виконує менше 5 дій із другого разу.

Високий рівень сприйняття мовлення дорослого: дитина виконує всі, запропоновані логопедом дії з першого разу.

Завдання 2. «Відшукай іграшку».

Мета: виявити рівень розуміння мовлення дорослого.

Матеріал: різні знайомі предмети (іграшки, пірамідки, ляльки та інше).

Методика проведення: під час ігрової діяльності логопед спостерігає за реакцією дитини на предмети: чи вона уважно розглядає іграшки, чи бере їх до рук, чи викликають іграшки відповідну реакцію, таку як посмішка, а також чи розуміє звернену до неї мову.

Рівні:

Низький рівень: дитина не може виконати дію або виконує менше 3 дій із другого разу.

Середній рівень: дитина виконує менше 5 дій із другого разу.

Високий рівень сприйняття мови дорослого: дитина виконує всі, запропоновані логопедом дії з першого разу.

2. Обстеження об'єму пасивного та активного словника. Під час обстеження словникового запасу вирішувалися такі завдання:

- оцінити кількісний та якісний склад активного і пасивного словника;
- визначити рівень розуміння значень лексичних одиниць;
- виявити характер лексичних помилок.

Завдання 1. «Відгадай, хто це?».

Мета: виявити обсяг пасивного й активного словника.

Методика проведення:

Дитині показували предметні картинки. Під час обстеження активного словника ставилися питання щодо зображених предметів, щоб оцінити, наскільки дитина володіє відповідними словами та здатна їх правильно використовувати: «Що або хто це?», пасивного - завдання «Покажи, де...?».

Матеріал: предметні картинки.

Для оцінки словникового запасу дитини раннього віку весь матеріал було умовно поділено на три групи залежно від частоти вживання слів у мовленні. Перша група включає слова, що позначають предмети, з якими дитина

найчастіше стикається в повсякденному житті. Прикладами таких слів є картинки, що зображають: одяг (шапка, шарф, сорочка, спідниця), овочі (капуста, морква, картопля, редиска), домашніх тварин (кішка, собака, папуга), транспорт, іграшки, птахів.

Рівні:

Низький рівень: дитина не може виконати дію або виконує менше 3 правильних дій із другого разу.

Середній рівень: дитина виконує менше 5 правильних дій з другого разу.

Високий рівень: дитина виконує всі, запропоновані логопедом, дії правильно з першого разу.

3. Обстеження граматичної будови мовлення.

Завдання 1. «Бесіда за картинкою».

Мета: визначити рівень активного словникового запасу дітей, стан граматичної будови, мовлення.

Матеріал: сюжетна картинка.

Дитині демонструють сюжетну картинку, на якій зображений хлопчик з м'ячем. Поруч із ним стрибає собака, а на лавці сидить дівчинка з лялькою в руках. Після того як картинка буде розглянута, дорослий, ставлячи дитині запитання, пропонує розповісти про те, що вона побачила на них, використовуючи різні види речень: прості, прості поширені - із вживанням прямого або непрямого доповнення, прийменників:

- Що зображено на малюнку?
- Яку діяльність виконує дівчинка?
- Чим займається хлопчик?
- Які дії здійснює собака?

Рівні:

Низький рівень: дитина не може відповісти на поставлені запитання з першого разу, а з другого відповідає тільки на 1-2 запитання, використовуючи лише прості речення з граматичними помилками.

Середній рівень: дитина може відповісти на поставлені запитання з першого або з другого разу, використовуючи прості поширені речення з граматичними помилками.

Високий рівень: дитина з першого разу відповідає на запитання логопеда, використовуючи різні види речень: прості, прості поширені, поширені.

Таким чином, узагальненими рівнями обстеження мовленнєвих навичок виступають:

Низький рівень: дитина не виявляє інтерес до спілкування з однолітками та дорослими, ігнорує пропозицію спілкуватися, взаємодіяти; мовленнєве спілкування дитини інтонаційно не забарвлене, відсутні жести, міміка та пантоміміка; не знає і не використовує ввічливі форми мовлення; дитина не може виконати дію або виконує менше ніж 3 дії з другого разу; дитина не може відповісти на поставлені запитання з першого разу, а з другого відповідає тільки на 1-2 запитання, використовуючи лише прості речення з граматичними помилками.

Середній рівень: дитина відповідає на пропозиції спілкуватися, взаємодіяти, але не завжди знаходить привід для звернення до співрозмовника, відчують деякі труднощі під час участі в колективних формах спілкування; у спілкуванні використовує мовні засоби, але має труднощі у передачі інтонаційної виразності думки, використовує тільки жести або міміку; знає, але не використовує ввічливі слова у мовленні, звернення до співрозмовника; дитина виконує менше 5 правильних дій з другого разу; може відповісти на поставлені запитання з першого або з другого разу, використовуючи прості поширені речення з граматичними помилками.

Високий рівень: дитина виявляє інтерес до спілкування з однолітками та дорослими, знаходить привід для звернення до співрозмовника, обирає співрозмовника з різних вікових груп, відповідає на пропозицію спілкуватися, взаємодіяти, бере участь у колективних формах спілкування, таких як діалог і бесіда; знає різноманітні ввічливі форми мовлення і вміє ними користуватися; дитина виконує всі, запропоновані логопедом, дії правильно з першого разу; з

першого разу відповідає на запитання логопеда, використовуючи різні види речень: прості, прості поширені, поширені.

Таким чином, розроблено мету, завдання, критерії, узагальнено рівні, адаптовано анкетування для батьків дітей раннього віку з порушеннями мовлення (Леслі Рескола), підібрано та адаптовано діагностичні завдання за методикою Л. Черніченко «Рання діагностика та корекція мовленнєвого розвитку дітей») встановлено етапи констатувального дослідження вивчення рівнів сформованості мовленнєвих навичок у дітей раннього віку з порушеннями мовлення.

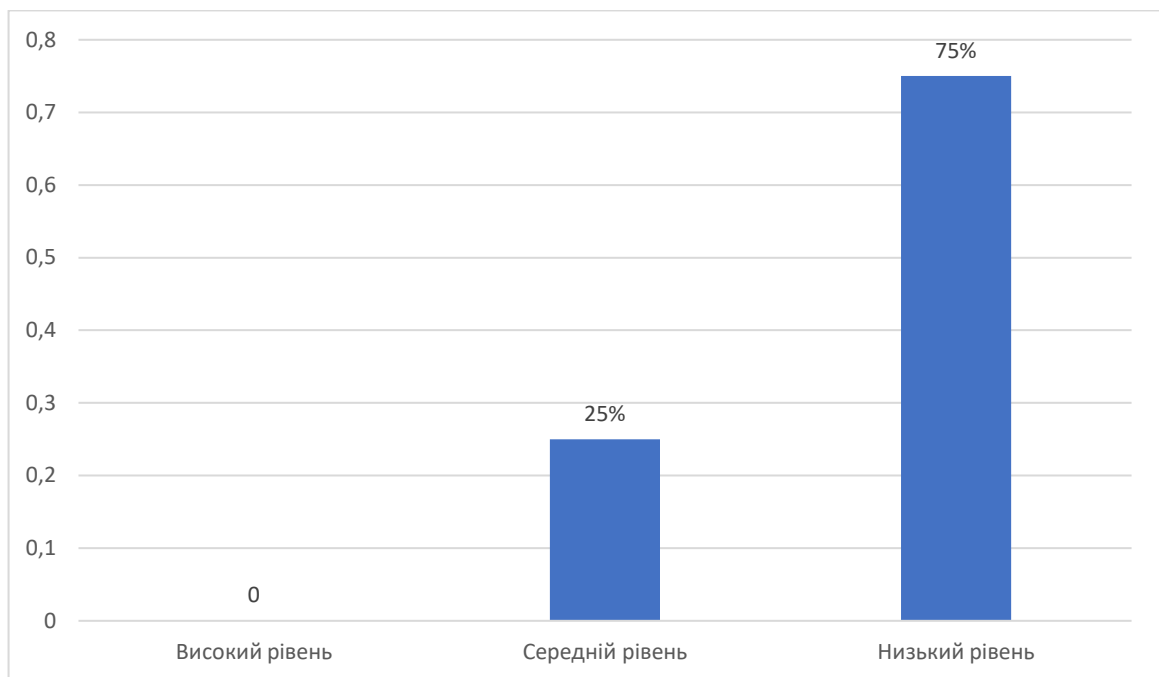
2.2. Рівні розвитку мовленнєвих навичок у дітей раннього віку з порушеннями мовлення

На сьогодні все більша увага приділяється ранній діагностиці мовленнєвих порушень у дітей, оскільки своєчасне виявлення та рання корекція сприяють гармонійному розвитку мовлення та соціальних навичок дитини. Констатувальний етап експериментального дослідження мав на меті визначення рівнів сформованості мовленнєвих навичок у дітей раннього віку з порушеннями мовлення. Обстеження проводилося на базі Комунального закладу дошкільної освіти (ясла-садок) комбінованого типу № 80 Криворізької міської ради, де було запропоновано анкету для батьків, які виховують дітей раннього віку з порушеннями мовлення.

Анкетування дозволило проаналізувати ключові аспекти мовленнєвого розвитку: здатність дітей розуміти прості інструкції, рівень словникового запасу, вміння формулювати фрази, особливості вимови та комунікативні навички. Система оцінювання результатів була розроблена з урахуванням кількісних та якісних показників, що дозволяє диференціювати рівень мовленнєвого розвитку на низький, середній та високий. Оцінка за відповідними критеріями дала змогу отримати цілісну картину сформованості мовленнєвих навичок у дітей раннього віку та виявити їхні сильні та проблемні сторони.

На запитання «Чи називає ваша дитина знайомі об'єкти або людей?» більшість батьків відповіли «іноді» адже у загальній інформації опитувальника

батьки вказали на наявність у дітей тяжких порушень мовлення, затримки мовленнєвого розвитку. На запитання «Чи використовує ваша дитина фрази з двох і більше слів?» більшість батьків дітей раннього віку з порушеннями мовлення обрали варіант «майже ніколи», це пояснювалося як типом мовленнєвого порушення, так і відсутності мотивації до комунікації у дітей раннього віку з дорослими та однолітками. Спостерігалися проблеми із розумінням мовлення дорослого, у відкритих запитаннях батьки вказували, що розвиток мовленнєвих навичок ускладнений, потребує нових підходів, технологій розвитку мовленнєвих навичок у дітей раннього віку з порушеннями мовлення. Результати анкетування батьків представлені у (рис. 2.1.).

Рис 2.1. Результати анкетування батьків, щодо рівнів сформованості мовленнєвих навичок у дітей раннього віку

За результатами спостереження за дітьми раннього віку було виявлено, що діти означеної нозології мають труднощі у спілкуванні, більшість дітей не проявляли інтересу до однолітків, використовували невербальні засоби комунікації, спостерігалися емоційні спалахи за рахунок збіднілого активного словника. Низький рівень розвитку мовленнєвих навичок виявлено у чотирьох дітей.

Дитина 1: Не проявляє інтересу до однолітків, комунікація здійснюється переважно через невербальні засоби (жести, вказування), словниковий запас обмежений кількома словами. Часто виникають емоційні спалахи через нездатність висловити свої потреби.

Дитина 2: Розуміє прості інструкції, але рідко їх виконує. Словник мінімальний, нові слова засвоюються важко. Під час гри намагається діяти самостійно, уникаючи контакту з іншими.

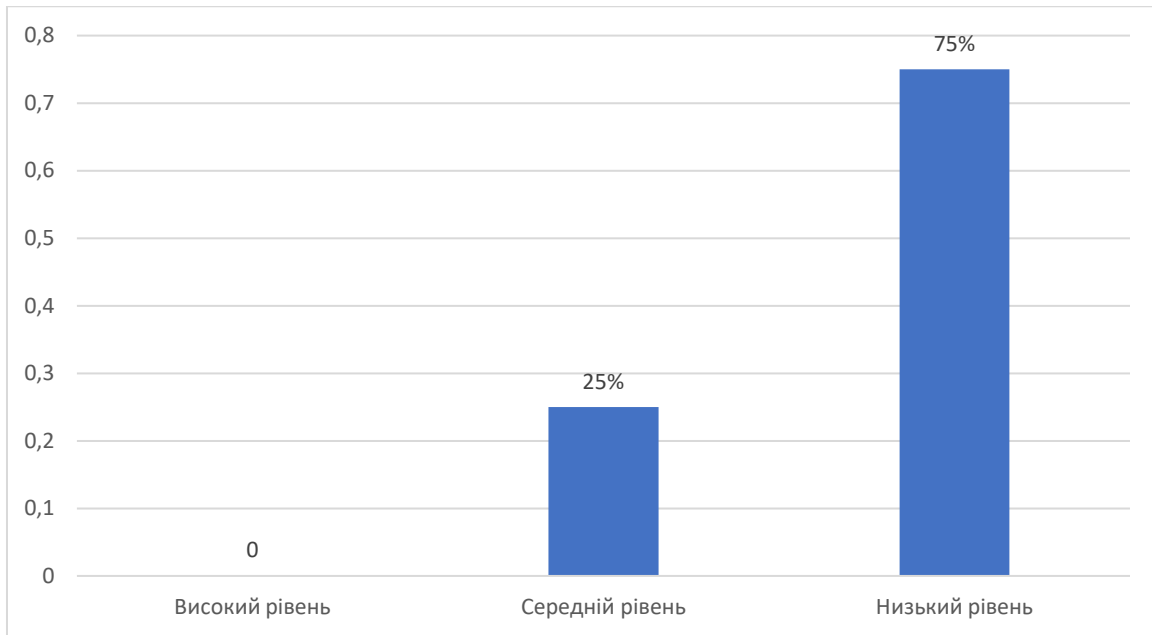
Дитина 3: Часто спостерігається емоційна нестабільність через невміння висловити бажання. Комунікація обмежується звуками чи криками. Відсутній інтерес до взаємодії з дорослими чи дітьми.

Дитина 4: Використовує лише окремі звуки чи склади. Мовленнєвий розвиток затримується, розуміння мови обмежене.

Середній рівень розвитку мовленнєвих навичок виявлено у трьох дітей раннього віку з порушеннями мовлення. Дитина 5: Може слідувати простим інструкціям і звертатися до дорослих за допомогою. Словниковий запас невеликий, проте дитина намагається використовувати фрази з двох-трьох слів. Інтерес до однолітків з'являється, але взаємодія часто незграбна.

Дитина 6: Здатна розуміти й виконувати прості вказівки. Під час гри використовує короткі фрази, але виникають труднощі у формулюванні складніших речень. Емоції виражаються словесно, але не завжди адекватно.

Дитина 7: Словниковий запас розширений, спостерігається прагнення до діалогу, але комунікація з однолітками обмежується короткими репліками (рис. 2.2).

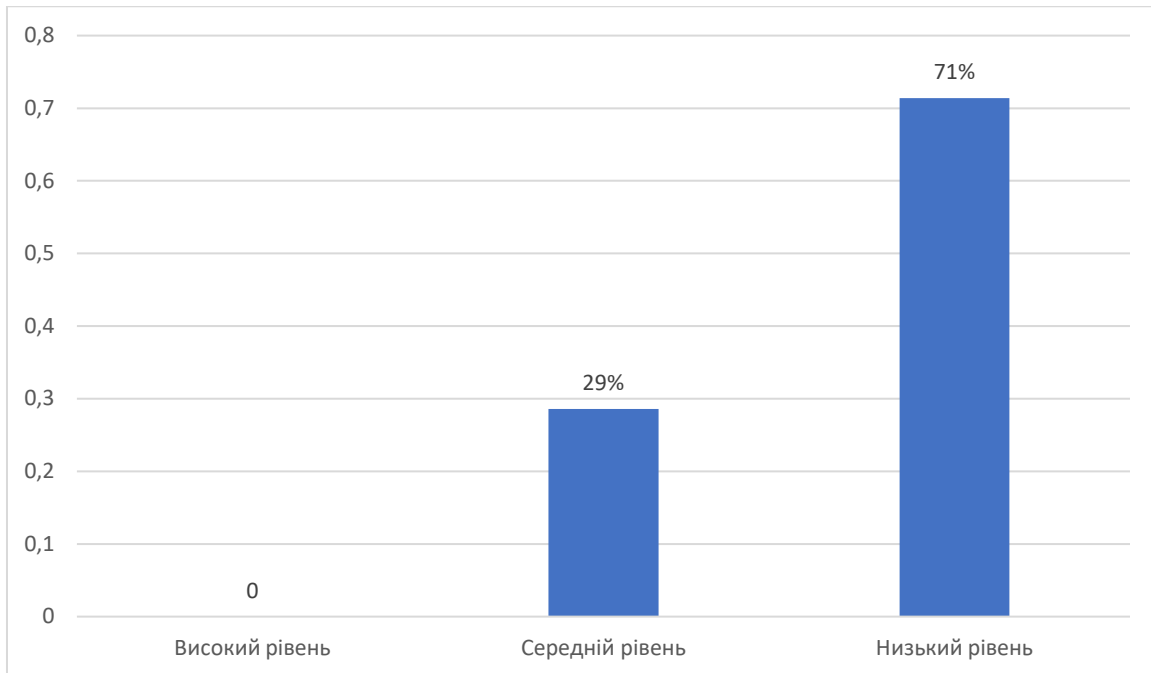
Рис. 2.2. Результати спостереження за комунікативною взаємодією дітей раннього віку з порушеннями мовлення

Таблиця 2.1.

Результати дослідження мовленнєвих навичок у дітей раннього віку з порушеннями мовлення

№	Імя дитини	Завдання				Сума балів	Рівень
		1	2	3	4		
1.	Іван Ц.	1	1	0	1	3	низький
2.	Катя К.	1	1	1	0	3	низький
3.	Валерія Л.	1	1	1	0	3	низький
4.	Єва О.	2	1	1	0	4	середній
5.	Матвій К.	0	1	1	0	2	низький
6.	Остап М.	2	1	1	0	4	середній
7.	Давид В.	1	1	1	0	3	низький

Графічний аналіз середніх показників результатів дослідження мовленнєвих навичок у дітей раннього віку із порушеннями мовлення представлено на рис. 2.3.

Рис. 2.3. Результати вивчення рівнів розвитку мовленнєвих навичок у дітей раннього віку з порушеннями мовлення

За результатами констатувального експерименту 5 дітей раннього віку з порушеннями мовлення показало низький рівень розвитку мовленнєвих навичок. Більшість дітей (Іван Ц., Катя К., Матвій К.) не проявляли інтересу до спілкування з однолітками та дорослими, ігнорували та не проявляли ініціативи у мовленнєвому спілкуванні. Мовленнєве спілкування у дітей (Валерія Л., Давид В., Матвій К.) інтонаційно не забарвлене, спостерігалася відсутність жестів, міміки та пантоміміки. Діти раннього віку мали труднощі у виконанні вербальних інструкцій, мали порушене розуміння мовлення, що проявлялося у неможливості відповідати на поставлені запитання з першого разу, а з другого відповідали тільки на 1-2 запитання, використовуючи лише прості речення з граматичними помилками.

Середній рівень показали діти раннього віку (Остап М., Єва О.) під час мовленнєвої взаємодії спостерігалася, що діти відповідають на пропозиції спілкуватися, взаємодіяти. Але не завжди знаходять привід для звернення до співрозмовника, відчувають деякі труднощі під час участі в колективних формах взаємодії. У спілкуванні використовували мовні засоби, але мали труднощі у передачі інтонаційної виразності думки, частково використовували тільки жести

або міміку. Діти виконували менше 5 правильних дій з другого разу, могли відповісти на поставлені запитання з першого або з другого разу, використовуючи прості стереотипно завчені речення.

Результати експериментального дослідження показали низький рівень сформованості мовленнєвих навичок у дітей з порушеннями мовлення раннього віку. Отже, діти означеної нозології потребують впровадження в логопедичну практику новітніх корекційних засобів, а саме сенсорної інтеграції, що сприятиме підвищенню показників мети дослідження.

Висновок до розділу 2.

Другий розділ дослідження присвячений обстеженню рівнів мовленнєвих навичок у дітей раннього віку з порушеннями мовлення. У результаті дослідження визначено:

1) з метою вивчення мовленнєвих навичок у дітей раннього віку з порушеннями мовлення було адаптовано анкетування для батьків та спостереження за комунікативною діяльністю дітей раннього віку з порушеннями мовлення (Леслі Рескола), підбрано та адаптовано діагностичні завдання за методикою Л. Черніченко «Рання діагностика та корекція мовленнєвого розвитку дітей»). Розроблено діагностичні критерії мовленнєвих навичок (особливості розуміння та сприйняття мовлення дорослого, об'єм пасивного та активного словника, граматична будова мовлення) та рівні (високий, середній, низький).

2) за результатами анкетування батьків дітей раннього віку з порушеннями мовлення низький рівень показали 75 %, середній рівень 25 %, високий рівень 0 % дітей; спостереження за мовленнєвою взаємодією з дорослими та однолітками показало 75 %, середній рівень 25 %, високий рівень 0 % дітей; діагностичні завдання на визначення компонентів мовленнєвих навичок (особливості розуміння та сприйняття мовлення дорослого, об'єм пасивного та активного словника, граматична будова мовлення) низький рівень показали 71,4 %, середній рівень 28,6 %, високий рівень 0 % дітей раннього віку з порушеннями мовлення.

Аналіз отриманих результатів надав змогу констатувати, що у дітей раннього віку з порушеннями мовлення розвиток мовленнєвих навичок знаходиться на низькому рівні. Таким чином, діти означеної нозології потребують організації корекційно-логопедичних занять із застосуванням сенсорної інтеграції, які підвищать рівні розвитку досліджуваного компоненту.

РОЗДІЛ 3. ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ СЕНСОРНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ У ПРОЦЕС АКТИВІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

3.1. Впровадження сенсорної інтеграції у процес активізації розвитку мовленнєвих навичок у дітей раннього віку з порушеннями мовлення

Констатувальний етап експериментального дослідження показав низький рівень сформованості мовленнєвих навичок у дітей раннього віку з порушеннями мовлення. Це дало змогу визначити подальші кроки корекційно-логопедичної роботи з дітьми означеної нозології.

Головна мета формувального експерименту полягала в розробці та апробації комплексу логопедичних ігор з використанням сенсорної інтеграції, що сприятиме активізації мовленнєвих навичок у дітей раннього віку з порушеннями мовлення.

Згідно мети було визначено завдання:

1. Розвивати відчуття ритму та звукової різноманітності через використання музичних інструментів, пісень.
2. Розвивати тактильну чутливість через маніпуляції з різними матеріалами (пісок, вода, крупи, пластилін, фігурки, муляжі, реальні предмети тощо).
3. Розвивати моторну активність, що підтримує координацію рухів і мовлення.

Логопедична робота (Додаток Б) впроваджувалася протягом трьох місяців (з вересня по листопад 2024 року). Індивідуальні та підгрупові заняття проводилися три рази на тиждень з дітьми раннього віку, що мають низький і середній рівень розвитку мовленнєвих навичок. Тривалість одного заняття була від 20 до 25 хвилин враховуючи вікові та індивідуальні особливості дітей раннього віку з порушеннями мовлення.

Укладена система корекційно-розвиткової логопедичної роботи з активізації розвитку мовленнєвих навичок у дітей раннього віку з порушеннями мовлення базувалася на принципах:

1. Принцип індивідуального підходу полягав з урахуванням особливостей розвитку дитини раннього віку (типу мовленнєвого порушення, темпу розвитку відповідно до потреб та можливостей, емоційного стану).
2. Принцип системності і послідовності. Планування корекційно-розвиткової логопедичної роботи відбувалося з урахуванням етапу мовленнєвого розвитку дитини раннього віку. Ігри та завдання на логопедичних заняттях надавалися у логічній послідовності: від простого до складного.
3. Принцип комплексності був направлений на логопедичну роботу не лише по активізації розвитку мовленнєвих навичок, а й над розвитком моторики, психічних процесів, які тісно пов'язані із мовленнєвою діяльністю.

Застосування інтегративного підходу передбачало поєднання різних методів і форм роботи на логопедичних заняттях (сенсорна інтеграція, ігрові завдання, вправи на розвиток дихання тощо).

Організація формувального експерименту включала декілька етапів (підготовчий та основний).

Підготовчий етап мав на меті створення педагогічних умов для проведення логопедичних занять з дітьми раннього віку з порушеннями мовлення:

- підбір сенсорних матеріалів відповідно до теми та мети заняття (тактильний килимок, м'яч, сенсорна коробка, іграшки тощо);
- забезпечення гігієнічного використання матеріалів;
- організація простору для проведення різних видів діяльності (навчальна, сенсорна, ігрова зона);
- розташування предметів так, щоб деякі були відкриті для поля зору дитини раннього віку, стимулюючи до взаємодії;
- підготовка картинок, карточок або інших візуальних матеріалів, що сприятимуть комунікації.

Основним етапом формувального експерименту була розробка комплексу сенсорно-логопедичних ігор «Розмовляємо та відчуваємо», спрямованих на розвиток мовленнєвих навичок у дітей раннього віку з порушеннями мовлення, що включав в себе низку завдань:

- розвиток артикуляційного апарату;
- активізацію мовленнєвих навичок (наслідування, повторення звуків, слів);
- розширення активного та пасивного словника;
- формування фразового мовлення, інтонаційної виразності;
- залучення сенсорної системи (зорової, слухової, тактильної, нюхової тощо).

«Мова та звук»

Мета: Розвиток артикуляційних навичок, фонематичного слуху.

Матеріали: Іграшки, звукові предмети (дзвіночки, барабан, свисток).

Хід гри:

Дитина має слухати різні звуки (наприклад, дзвінок, барабанний стукіт, звук свистка) і намагатися повторити їх або імітувати звуки за допомогою свого тіла (наприклад, стукати по столу пальцями, щоб імітувати звук барабана).

Під час ігор варто використовувати різні інтонації та голоси (високий, низький, гучний, тихий), щоб розвивати вміння правильно вимовляти звуки, а також покращувати слухову увагу.

Можна також супроводжувати звуки словами, наприклад: «дзинь-дзинь», «тук-тук», «свист».

«Пошук скарбів» (гра з сенсорними мішечками)

Мета: Розвиток тактильних відчуттів, дрібної моторики, словникового запасу.

Матеріали: Мішечки з різними текстурами (шорсткі, м'які, гладенькі), предмети для пошуку (наприклад, маленькі іграшки, фрукти, овочі тощо).

Хід гри:

Потрібно покласти кілька предметів у мішечки та дати дитині завдання знаходити певні предмети на дотик.

Під час гри можна разом із дитиною проговорювати відчуття, які виникають при дотику до різних матеріалів: «гладко», «шорстко», «м'яко», «твердо».

Дитина може описувати, що вона відчуває, і в той же час вивчати нові слова.

«Мовленнєві лабіринти» (гра з перешкодами)

Мета: Розвиток координації рухів, комунікаційних навичок, а також навчання простим інструкціям.

Матеріали: Лавочки, м'які кубики, кольорові обручі, інші предмети для створення перешкод.

Хід гри:

Для дітей раннього віку з порушеннями мовлення було розставлено перешкоди у вигляді кольорових обручів або кубиків. Дитина повинна пройти через них, виконуючи при цьому інструкції, такі як: «Пройди через червоний обруч», «Переступи через синій кубик», «Лягай на м'яку подушку».

Під час виконання завдання можна супроводжувати інструкції поясненнями та запитаннями для розвитку мовлення, наприклад: «Що ти робиш зараз?», «Якого кольору обруч?», «Що ти відчуваєш на дотик?».

«Звукові сліди»

Мета: Розвиток слухових навичок, уваги та мовлення.

Матеріали: Іграшкові тварини або предмети, що видають звуки (котик, пташка, собака, машина, поїзд тощо).

Хід гри:

Розмістіть по кімнаті іграшки, які видають звуки. Завдання дитини – знайти тварину або предмет за звуком, який вона чує. Наприклад, дитина чує «мяу» і повинна знайти іграшкового котика.

Після того як дитина знайде іграшку, вона повинна повторити звук («мяу»), а потім описати, що це за тварина або предмет, що видає цей звук.

«Рухливі фрази»

Мета: Розвиток граматичних навичок та координації.

Матеріали: Площина для рухливих ігор (можна використовувати килим або спортивний інвентар).

Хід гри:

Дитина виконує різні рухи за інструкціями, наприклад: «Поприсядай тричі», «Підскочи високо», «Покрутись», «Скажи: 'Я люблю осінь!'».

Під час виконання кожного завдання, дитина повинна повторювати коротку фразу або слово, вивчаючи нові вирази, а також закріплюючи граматичні конструкції.

«Маленькі артикуляційні вправи»

Мета: Розвиток артикуляції та контролю дихання.

Матеріали: Дзеркало, картки з зображенням різних тварин чи предметів.

Хід гри:

Попросіть дитину перед дзеркалом спробувати зробити артикуляційні вправи, такі як вимовляти звуки «с-с-с», «ш-ш-ш», «р-р-р», «м-м-м-м», повторюючи за вами.

Також можна робити прості вправи на міміку, такі як «покажіть, як ви смієтесь», «покажіть, як ви сердитесь», допомагаючи дитині виразити емоції через мовлення та міміку.

«Чарівний пісок»

Мета: Розвиток дрібної моторики, тактильного сприйняття, словникового запасу.

Матеріали: Кінетичний пісок, маленькі іграшки (тварини, овочі, фрукти).

Хід гри:

Дитина шукає заховані в піску іграшки. Знайшовши предмет, вона називає його або описує: «Це яблуко. Воно червоне і кругле», «Це собака, вона гавкає: гав-гав».

Для ускладнення завдання можна попросити дитину скласти прості речення: «Я знайшов собаку», «У яблука гладка шкірка».

Обговорюйте текстуру піску: «М'який», «Легкий», «Пухкий».

«Хто там у хатці?»

Мета: Розвиток зорового сприйняття, активного словника, формування звуконаслідування.

Матеріали: Будиночок для іграшок (або коробка) і маленькі іграшкові тварини.

Хід гри:

Іграшки «ховаються» в будиночок. Дитина стукає і запитує: «Хто там?».

Відповідаючи, дорослий імітує звуки: «М'яу-мяу – це кішка», «Ква-ква – це жаба». Дитина повторює.

Після цього дитина дістає іграшку, називає її, а потім може скласти коротку фразу: «У хатці кішка», «Жаба зелена».

«Чарівний килимок»

Мета: Розвиток координації рухів, комунікативних навичок.

Матеріали: Килимок із різними текстурами (гладкий, шорсткий, м'який), м'ячики, обручі.

Хід гри:

Дитина пересувається по килимку, наступаючи на різні текстури. Завдання – описувати відчуття: «Шорсткий», «Гладкий», «М'який».

Під час гри можна давати інструкції: «Стрибай на м'який килимок», «Стань на гладкий квадрат».

«Веселі кульки»

Мета: Розвиток координації рухів, артикуляційних навичок.

Матеріали: Надувні кульки.

Хід гри:

Дитина надуває кульки, промовляючи звуки: «Ф-ф-ф», «Ш-ш-ш».

Потім дитина намагається утримати кульку в повітрі, підштовхуючи її і промовляючи слова або фрази: «Лети високо», «Падай вниз».

«Маленький шеф-кухар»

Мета: Розвиток мовленнєвих навичок, тактильного сприйняття, фантазії.

Матеріали: Пластилін, формочки, «посуд» для ліплення страв.

Хід гри:

Дитина ліпить «страви» (наприклад, фрукти, овочі, пиріжки).

У процесі ліплення дорослий задає питання: «Що ти приготував?», «Якого кольору твоє яблуко?», «Що на смак?».

Дитина може «годувати» іграшкових тварин, промовляючи: «Їж, кішко», «Це солодке яблуко».

«Прокоти м'ячик»

Мета: Розвиток координації, комунікації, емоційного контакту.

Матеріали: Великий гумовий м'яч.

Хід гри:

Дорослий і дитина прокочують м'яч одне одному, промовляючи: «Коти до мене», «Я кочу м'яч».

Ускладнення: перед прокатуванням м'ячика дитина повинна назвати предмет або звук тварини, наприклад, «Мяу», «Бе».

«Намистини»

Мета: Розвиток дрібної моторики, уваги, мовлення.

Матеріали: Великі намистини різних кольорів і шнурок.

Хід гри:

Дитина нанизує намистини на шнурок. У процесі дорослий запитує: «Якого кольору намистина?», «Скільки ти нанизував?».

Дитина відповідає: «Червона», «Три намистини».

«Вгадай, що це?»

Мета: Розвиток тактильного сприйняття, мовленнєвого мислення.

Матеріали: Непрозорий мішок, у який кладуть різні предмети (кулька, яблуко, м'яка іграшка).

Хід гри:

Дитина навпомацки визначає предмет, називає його: «Яблуко», «М'яч».

Далі можна обговорити: «Яблуко – кругле, гладке, їстівне».

«Чарівний дощик»

Мета: Розвиток артикуляції, дихання, уяви.

Матеріали: Пухирчаста плівка, музичні інструменти (дзвіночок, барабан).

Хід гри:

Під звуки музичних інструментів дитина промовляє: «кап-кап», «дзень-дзень», «ш -ш-ш-ш» (імітація дощу).

Після цього дитина може пограти з плівкою, описуючи: «Пухирці маленькі, як крапельки дощу».

Таблиця 3.1.

Ігровий комплекс вправ з елементами сенсорної інтеграції

«Розмовляємо та відчуваємо»

№	Назва	Мета
1.	«Мова та звук»	Розвиток артикуляційних навичок і фонематичного слуху.
2.	«Пошук скарбів» (гра з сенсорними мішечками)	Розвиток тактильних відчуттів, дрібної моторики, словникового запасу.
4.	«Мовленнєві лабіринти»	Розвиток координації рухів, комунікаційних навичок, а також навчання простим інструкціям.
5.	«Звукові сліди»	Розвиток слухових навичок, уваги та мовлення.
6.	«Рухливі фрази»	Розвиток граматичних навичок та координації.
7.	«Маленькі артикуляційні вправи»	Розвиток артикуляції та контролю дихання.
8.	«Чарівний пісок»	Розвиток дрібної моторики, тактильного сприйняття, словникового запасу.
9.	«Хто там у хатці?»	Розвиток зорового сприйняття, активного словника, формування звуконаслідування.
10.	«Чарівний килимок»	Розвиток координації рухів, комунікативних навичок.
11.	«Веселі кульки»	Розвиток координації рухів, артикуляційних навичок.

12.	«Маленький шеф-кухар»	Розвиток мовленнєвих навичок, тактильного сприйняття, фантазії.
13.	«Прокоти м'ячик»	Розвиток координації, комунікації, емоційного контакту.
14.	«Намистини»	Розвиток дрібної моторики, уваги, мовлення.
15.	«Вгадай, що це?»	Розвиток тактильного сприйняття, мовленнєвого мислення.
16.	«Чарівний дощик»	Розвиток артикуляції, дихання, уяви.

На логопедичних заняттях із застосуванням сенсорної інтеграції діти раннього віку з порушеннями мовлення виявляли позитивні емоції: радість, захоплення, цікавість до запропонованих завдань. Найбільший інтерес викликали яскраві предмети, ігри з водою, пісочком та інтерактивні елементи (звукові іграшки, динамічні вправи). Тактильні ігри з різними текстурами сприяли розвантаженню центральної нервової системи, викликали здивування та бажання досліджувати предмети.

У дітей раннього віку з порушеннями мовлення з'явилося більше реакцій на звукові стимули: вони звертали увагу на музику, повторювали ритм або відгукувалися на голос логопеда. Після виконання вправ із м'ячиками, масажними килимками або ритмічними вправами деякі діти стали спокійнішими та зосередженими. Спостерігалася динаміка у комунікації з дорослими та однолітками, діти почали частіше проявляти ініціативу, зверталися застосовуючи невербальні та вербальні засоби спілкування.

Були відзначені спроби наслідування звуків, фраз та емоцій, що є важливим етапом у розвитку мовленнєвих навичок. Вправи із залученням сенсорної інтеграції підвищували чутливість дітей раннього віку з порушеннями мовлення до зовнішніх подразників: вони почали краще реагувати на інструкції, фокусували увагу на об'єктах. Діти часто проявляли бажання повторювати улюблені ігри, що свідчило про високу мотивацію та ефективність розробленого

комплексу вправ з елементами сенсорної інтеграції «Розмовляємо та відчуваємо».

Отже, логопедичні ігри із сенсорною інтеграцією стали для дітей не лише способом з активізації розвитку мовленнєвих навичок, а й джерелом позитивних емоцій, цікавого досвіду та нових відкриттів. Це сприяло створенню комфортних умов для навчання та гармонійного розвитку дітей раннього віку з порушеннями мовлення.

3.2. Аналіз результатів активізації розвитку мовленнєвих навичок у дітей раннього віку з порушеннями мовлення засобом сенсорної інтеграції

Після організації логопедичної роботи щодо активізації розвитку рівнів мовленнєвих навичок у дітей раннього віку з порушеннями мовлення було проведено повторну діагностичну методику. За результатами формувального етапу дослідження високий рівень показало 26,8 %, середній рівень продемонструвало 42,8 %, низький рівень – 28,6 % дітей раннього віку з порушеннями мовлення.

Високий рівень розвитку мовленнєвих навичок продемонстрували 2 дитини: Єва О. (2 роки 8 місяців): відгукується на своє ім'я миттєво, активно дивиться на дорослого; вміє показувати на названі предмети та виконувати прості інструкції, наприклад, «поклади іграшку на стіл». Легко ідентифікує частини обличчя та тіла у себе й на ляльці, демонструє інтерес до завдань. Використовує фрази з 2-3 слів, активно спілкується як з дорослими, так і з однолітками. Зосереджено розглядає іграшки, активно бере в руки і виконує всі інструкції з першої спроби. Виявляє емоційний відгук (посмішки, радісні вигуки), легко взаємодіє з дорослим. Демонструє впевнене розуміння зверненої мови. Активний словник: названо вісім слів, слова використовуються у фразах. Пасивний словник: показано всі картинки без допомоги. Загальні характеристики: дитина демонструє впевнене розуміння зверненої мови та багатий словниковий запас.

Остап М. (2 роки 10 місяців): добре орієнтується у вербальних інструкціях, наприклад, може знайти й подати названий предмет. Мовлення чітке,

словниковий запас розширений. Вправно імітує рухи та дії, з ентузіазмом виконує всі запропоновані вправи. Добре проявляє емоції та взаємодіє з іншими дітьми. Усі дії виконуються чітко та швидко, без додаткових пояснень. Дитина проявляє сильний інтерес до іграшок, активно взаємодіє з ними. Інструкції логопеда розуміє з першого разу, проявляє позитивну емоційну реакцію. Активний словник: названо дев'ять слів, вимова правильна. Пасивний словник: показано всі зображення з першої спроби. Загальні характеристики: виявляє активність та інтерес, чітко розуміє інструкції.

Середній рівень розвитку мовленнєвих навичок продемонструвало 3 дитини: Іван Ц. (2 роки 6 місяців): відгукується на ім'я, але іноді не реагує через відволікання. Може вказувати на знайомі предмети та частини тіла, але з деякою затримкою. Виконує прості інструкції, але іноді потребує повторення. Використовує короткі фрази або окремі слова, словниковий запас обмежений. Дитина зосереджує увагу на іграшках, але виконання завдань відбувається з другої спроби. Беручи іграшку, демонструє інтерес, але швидко відволікається. Частково розуміє інструкції дорослого, виконує до 3-4 дій. Активний словник: названо п'ять слів, однак вимова спрощена. Пасивний словник: показано п'ять картинок без допомоги. Загальні характеристики: Дитина зацікавлена у виконанні завдання, але іноді потрібні паузи для концентрації.

Катя К. (2 роки 11 місяців): інколи виявляє інтерес до взаємодії, розуміє інструкції, але не завжди їх виконує. Вміє вказувати на частини тіла у себе й на ляльці, але потребує додаткової підказки. Мовлення складається з окремих слів, спостерігається тенденція до активного освоєння нових. Контакт із дорослим підтримується, але активність у виконанні дій з іграшками обмежена. Виконує завдання після повторення інструкцій, частково розуміє звернену мову. Реакція на іграшки є, але не завжди супроводжується емоційними проявами. Активний словник: названо шість слів, є складності з чіткістю вимови. Пасивний словник: показано шість картинок із мінімальними підказками. Загальні характеристики: дитина демонструє середній рівень розуміння і формулювання відповідей.

Валерія Л. (3 роки): реагує на ім'я, з ентузіазмом виконує деякі дії, але інколи відволікається. Розуміє більшість інструкцій, але словниковий запас

обмежений. Імітує рухи після кількох спроб, проявляє інтерес до завдань. Дитина виконує до 4 дій, але не завжди виявляє впевненість у розумінні інструкцій. Виявляє зацікавленість до іграшок, посміхається, але швидко втрачає інтерес. Частково реагує на звернену мову, потребує додаткової стимуляції. Активний словник: названо п'ять слів, однак іноді потребує підказки. Пасивний словник: безпомилково показано шість зображень. Загальні характеристики: проявляє інтерес до завдання, активність помірна.

Низький рівень розвитку мовленнєвих навичок продемонструвало 2 дитини: Давид В. (2 роки 6 місяців): нечітко реагує на ім'я, часто ігнорує звернення дорослих. Невербальні засоби комунікації переважають, словниковий запас обмежується 1-2 словами. Не може самостійно виконати інструкції, потребує значної підтримки дорослих. Дитина не зосереджується на іграшках, часто відвертається або ігнорує запропоновані предмети. В окремих випадках бере іграшку до рук, але не виконує заплановані дії. Іграшка не викликає позитивної реакції (посмішки), контакт із дорослим слабкий. Активний словник: названо лише два слова. Пасивний словник: показано два зображення після повторення запитання. Загальні характеристики: звернена мова викликає труднощі у розумінні, дитина часто відволікається.

Матвій К. (2 роки 8 місяців): малоактивний у взаємодії, інтерес до завдань відсутній. Використовує лише невербальні засоби (жести або крики), словниковий запас не розвинений. Не виконує інструкцій, виявляє емоційні спалахи через неможливість виразити свої потреби. Лише зрідка бере іграшку в руки, діє хаотично, без зв'язку із завданням. Не розуміє більшості звернених інструкцій, виконує лише 1-2 дії після повторного пояснення. Не проявляє зацікавленості до завдань, емоційна реакція на предмети мінімальна. Активний словник: названо три слова, але з помилками у вимові. Пасивний словник: показано три зображення після допоміжних підказок. Загальні характеристики: спостерігається обмежений словниковий запас, реакція на завдання є, але слабка.

Результати повторного обстеження рівнів розвитку мовленнєвих навичок представлені у таблиці 3.1.

Таблиця 3.2.

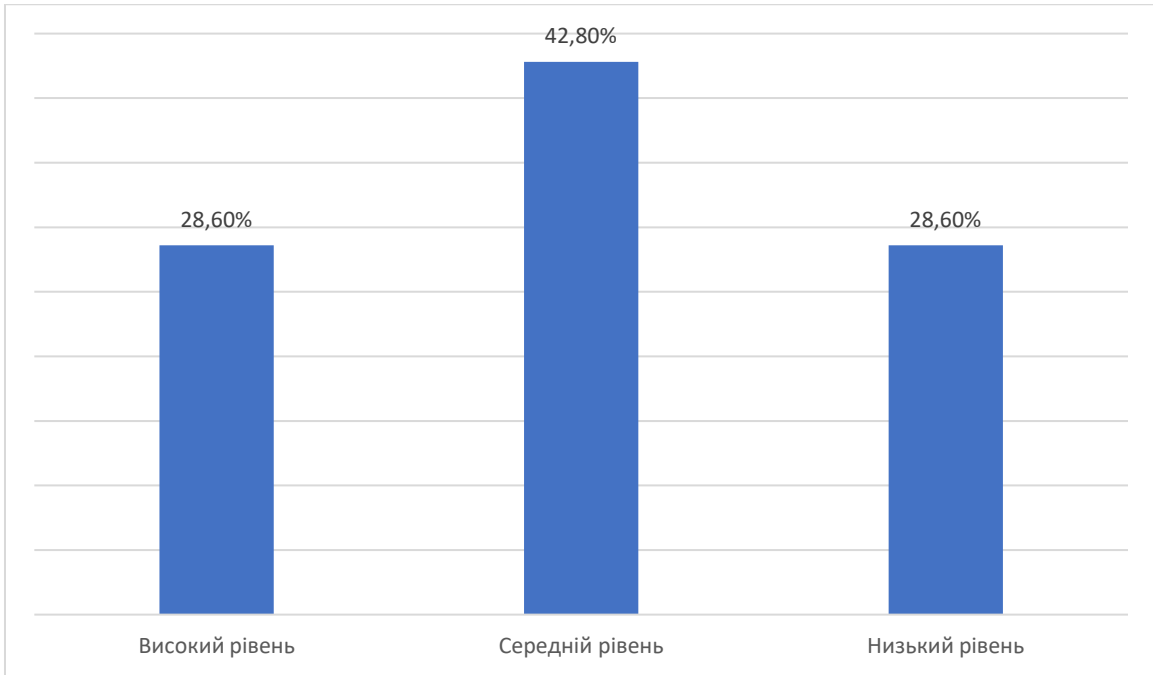
Результати дослідження мовленнєвих навичок у дітей раннього віку з порушеннями мовлення на формувальному етапі дослідження

№	Ім'я дитини	Завдання				Сума балів	Рівень
		1	2	3	4		
1.	Іван Ц.	2	2	1	2	7	середній
2.	Катя К.	2	2	1	1	6	середній
3.	Валерія Л.	1	2	2	2	7	середній
4.	Єва О.	2	2	2	2	8	високий
5.	Матвій К.	1	1	1	0	3	низький
6.	Остап М.	2	3	3	1	9	високий
7.	Давид В.	1	1	1	0	3	низький

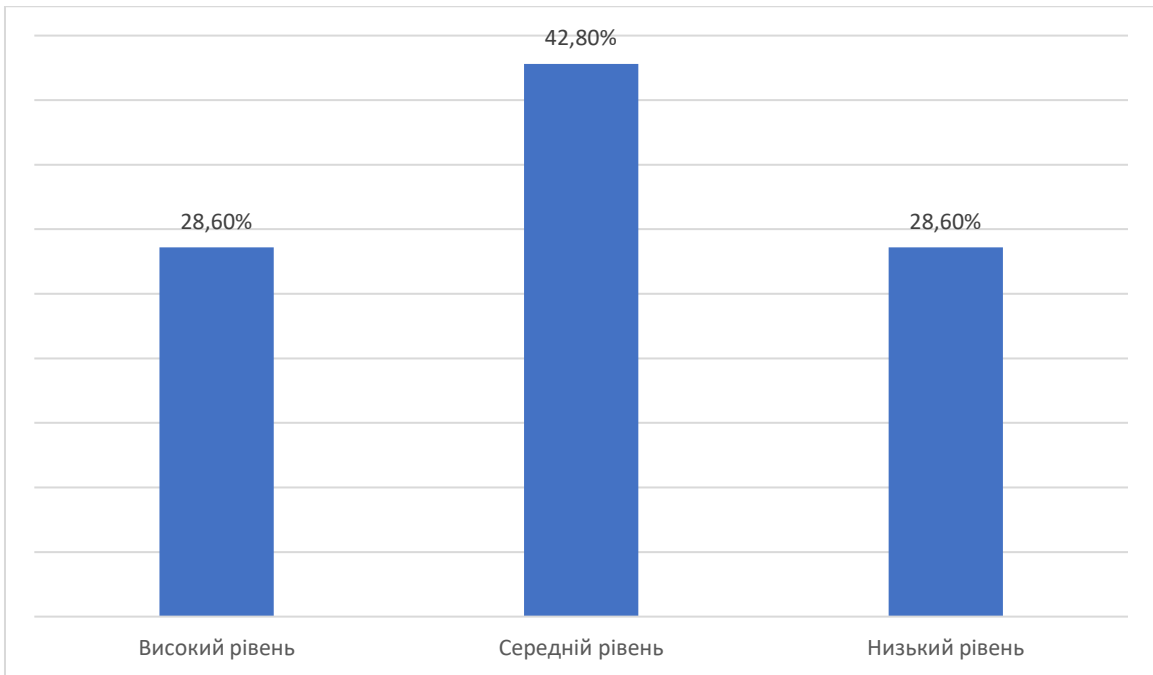
Результати отриманого обстеження рівнів розвитку мовленнєвих навичок у дітей раннього віку з порушеннями мовлення представлено у (рис. 3.1).

Анкетування батьків дітей раннього з порушеннями мовлення показало динаміку розвитку мовленнєвих навичок. На запитання «Чи помічаєте ви зміни в мовленнєвому розвитку дитини останнім часом?» більшість батьків відповіли, що спостерігають покращання розуміння зверненого мовлення, завдяки застосуванню сенсорних логопедичних ігор діти раннього віку проявляли мотивацію до комунікації пропонуючи пограти, або дістати природні матеріали для проведення занять. Батьки дітей раннього віку з порушеннями мовлення відзначали, що діти почали будувати прості граматичні конструкції («дай мені», «іди сюди» «дуй кульку», «лети кулька» тощо).

Таким чином, високий рівень став 28,6 %, середній рівень збільшився на 17,8 %, а низький рівень зменшився на 46,4 %. Результати повторного опитування представлені у рис. 3.2.

Рис. 3.1. Результати вивчення рівнів розвитку мовленнєвих навичок у дітей раннього віку з порушеннями мовлення

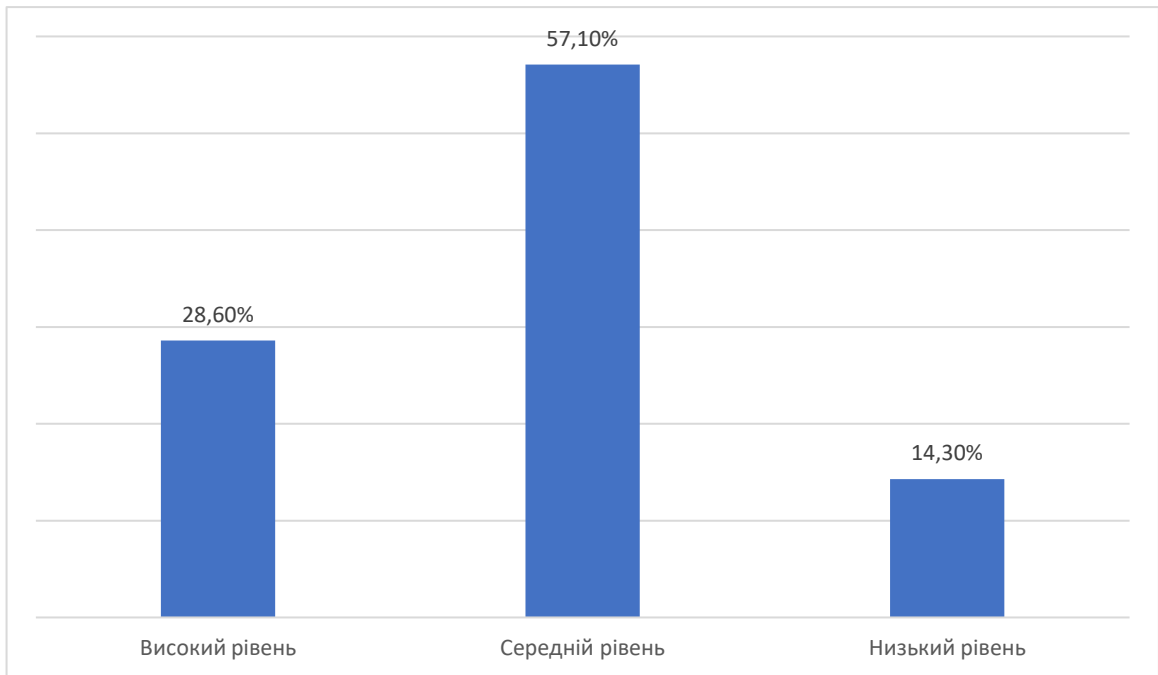

Рис 3.2. Результати повторного анкетування батьків, щодо рівнів сформованості мовленнєвих навичок у дітей раннього віку

В процесі спостереження за комунікативною взаємодією між дорослими та дітьми раннього віку спостерігалися позитивні зрушення у практичному

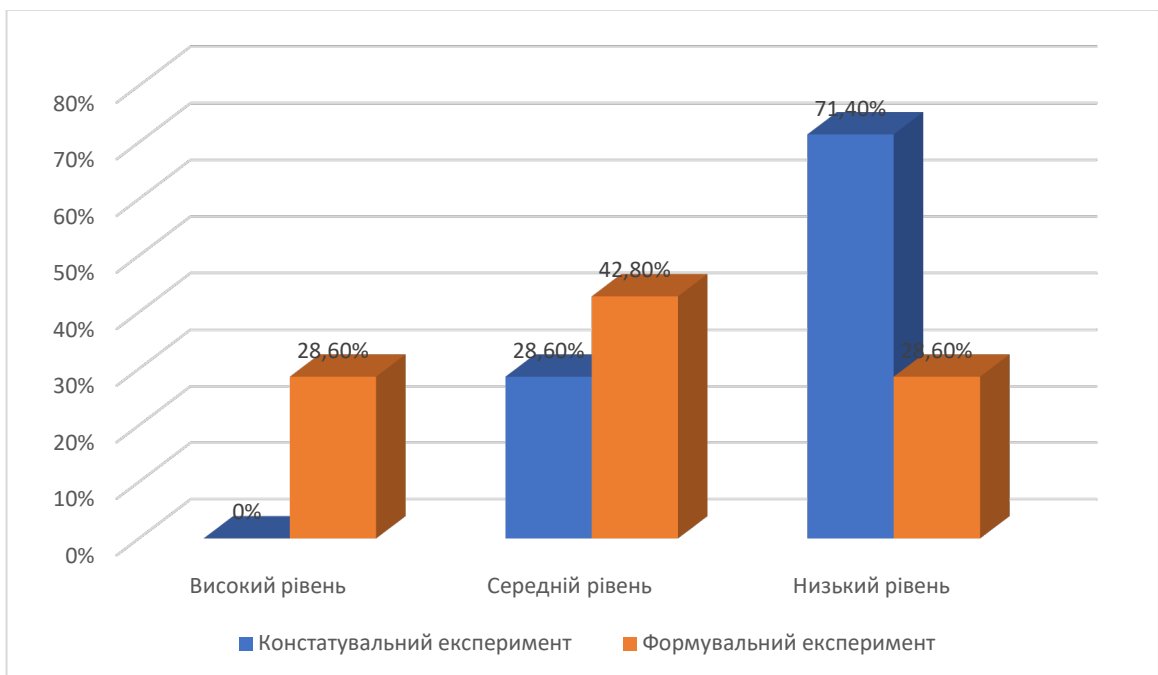

застосуванні активного словника, здатності розуміти мовлення та відповідати на прості запитання.

Рис. 3.2. Результати спостереження за комунікативною взаємодією дітей раннього віку з порушеннями мовлення

Порівняльні результати констатувального та формувального етапів дослідження представлено на рис 3.3.

Рис 3.3. Порівняльні результати до та після проведення логопедичної роботи з активізації мовленнєвих навичок у дітей раннього віку з ПМ

Виходячи з одержаних результатів можемо стверджувати, що застосування комплексу ігор допомагає активізувати мовленнєву діяльність у дітей раннього віку з порушеннями мовлення. Сенсорна інтеграція в ігровій формі створює сприятливі умови для розширення словникового запасу, покращення артикуляції, формування простих і поширених речень. Лого-сенсорні ігри сприяють активації тактильних, вестибулярних, слухових і зорових аналізаторів. Завдяки цьому поліпшується здатність дитини раннього віку з порушеннями мовлення сприймати та обробляти інформацію, що позитивно впливає на активізацію розвитку мовленнєвих навичок. Завдання комплексу ігор передбачали активне залучення дітей раннього віку до взаємодії з дорослими й однолітками. Це сприяє зниженню бар'єрів у спілкуванні, розвитку невербальних і вербальних засобів комунікації. Ігри з розвитку мовлення із застосуванням сенсорної інтеграції сприяють створенню позитивної емоційної атмосфери, що особливо важливо для дітей із порушеннями мовлення раннього віку. Сенсорна стимуляція в комплексі допомагала знижувати рівень тривожності та підтримувати мотивацію до навчання. Комплекс ігрових вправ дозволяє адаптувати завдання до індивідуальних потреб дитини раннього віку, враховуючи її сенсорні особливості й рівень сформованості мовленнєвих навичок.

Висновок до розділу 3.

Третій розділ кваліфікаційної роботи присвячений перевірці ефективності застосування ігрових лого-сенсорних вправ у логопедичній роботі з дітьми раннього віку з порушеннями мовлення. Проведене дослідження дозволяє дійти таких висновків:

- 1) активізація процесу розвитку мовленнєвих навичок у дітей раннього віку з порушеннями мовлення при застосуванні комплексу сенсорно-логопедичних ігор «Розмовляємо та відчуваємо» складалася з двох етапів: підготовчого та основного. Ігрові вправи були направлені на розвиток артикуляційного апарату, активізацію мовленнєвих навичок (наслідування, повторення звуків, слів), розширення активного та пасивного словника,

формування фразового мовлення, інтонаційної виразності, залучення сенсорної системи (зорової, слухової, тактильної, нюхової тощо). Заняття проводилися індивідуально так і в підгрупах з дітьми раннього віку з порушеннями мовлення тривалістю 20-25 хвилин 3 рази на тиждень.

2) повторна діагностика рівнів розвитку мовленнєвих навичок у дітей раннього віку з порушеннями мовлення дала змогу оцінити ефективність впровадження комплексу логопедичних вправ із застосуванням сенсорної інтеграції. За результатами анкетування батьків дітей стосовно рівнів сформованості мовленнєвих навичок низький рівень показали 28,6 %, середній рівень 42,8 %, високий рівень 28,6 % дітей; спостереження за мовленнєвою взаємодією з дорослими та однолітками показало низький рівень 14,3 %, середній рівень 51,1 %, високий рівень 28,6 % дітей; діагностичні завдання на визначення компонентів мовленнєвих навичок (особливості розуміння та сприйняття мовлення дорослого, об'єм пасивного та активного словника, граматична будова мовлення) низький рівень показали 28,6 %, середній рівень 42,8 %, високий рівень 28,6 % дітей раннього віку з порушеннями мовлення. Таким чином, високий рівень сформованості розвитку мовленнєвих навичок дітей став 28,6 %, середній рівень збільшився на 17,8 %, а низький рівень зменшився на 46,4 %. Дані показники демонструють ефективність впровадження лого-сенсорних ігор у корекційній роботі з дітьми раннього віку з порушеннями мовлення.

ВИСНОВКИ

Визначення науково-теоретичних засад та узагальнення науково-педагогічних джерел з проблематики активізації розвитку мовленнєвих навичок у дітей раннього віку з порушеннями мовлення дали наступні висновки:

1) Проведений теоретичний аналіз підтвердив актуальність питання розвитку мовленнєвих навичок у дітей раннього віку з порушеннями мовлення. Сучасна спеціальна освіта акцентує увагу на інтегрованих методах, зокрема на використанні сенсорної інтеграції в логопедичній практиці, що забезпечує комплексний підхід до мовленнєвого розвитку дітей раннього віку з мовленнєвими порушеннями. Дослідженням активізації мовленнєвого розвитку дітей раннього віку займалися: О. Боряк, Л. Журба, Л. Журавльова, С. Конопляста, Н. Пахомова, Ю. Рібцун, Н. Савінова, В. Тарасун, І. Трофіменко, В. Тищенко, М. Шеремет тощо. Вчені стверджують, що раннє виявлення та корекція мовленнєвих порушень дає можливість своєчасно розпочати корекційно-розвивальну роботу, яка сприяє попередженню більш серйозних мовленнєвих і когнітивних труднощів у майбутньому.

2) Для визначення рівнів сформованості мовленнєвих навичок у дітей раннього віку з порушеннями мовлення було використано такі методики, як: адаптоване анкетування для батьків, що виховують дітей з порушеннями мовлення раннього віку, спостереження за комунікативною діяльністю (Леслі Рескола), підібрано та адаптовано діагностичні завдання за методикою Л. Черніченко «Рання діагностика та корекція мовленнєвого розвитку дітей»). Критеріями оцінювання мовленнєвих навичок дітей виступили: особливості розуміння та сприйняття мовлення дорослого, об'єм пасивного та активного словника, граматична будова мовлення. Було розроблено діагностичні завдання спрямовані на виявлення рівнів розвитку мовленнєвих навичок у дітей раннього віку з порушеннями мовлення та рівні оцінювання (високий, середній, низький). Аналіз констатувального етапу експериментального дослідження показав, що діти раннього віку з порушеннями мовлення мають низький показник розвитку мовленнєвих навичок: низький рівень показали 71,4 %, середній рівень 28,6 %, високий рівень 0 %. Результатами анкетування батьків дітей раннього віку з

порушеннями мовлення низький рівень показали 75 %, середній рівень 25 %, високий рівень 0 % дітей; спостереження за мовленнєвою взаємодією з дорослими та однолітками показало 75 %, середній рівень 25 %, високий рівень 0 % дітей раннього віку з порушеннями мовлення.

3) Для активізації розвитку мовленнєвих навичок у дітей раннього віку з порушеннями мовлення було розроблено комплекс сенсорно-логопедичних ігор «Розмовляємо та відчуваємо» включав два етапи: підготовчий і основний. Вправи були спрямовані на стимуляцію артикуляційного апарату, розвиток мовленнєвих умінь (наслідування, повторення звуків і слів), розширення активного та пасивного словникового запасу, формування фразового мовлення, інтонаційної виразності та залучення різних сенсорних систем (зорової, слухової, тактильної, нюхової тощо). Заняття проводилися як індивідуально, так і в підгрупах з дітьми раннього віку з порушеннями мовлення, тривалістю 20-25 хвилин тричі на тиждень.

Діагностика рівнів розвитку мовленнєвих навичок у дітей раннього віку з порушеннями мовлення проводилася повторно та дала змогу оцінити ефективність впровадження комплексу логопедичних вправ із застосуванням сенсорної інтеграції. За результатами анкетування батьків дітей стосовно рівнів сформованості мовленнєвих навичок низький рівень показали 28,6 %, середній рівень 42,8 %, високий рівень 28,6 % дітей; спостереження за мовленнєвою взаємодією з дорослими та однолітками показало низький рівень 14,3 %, середній рівень 51,1 %, високий рівень 28,6 % дітей; діагностичні завдання на визначення компонентів мовленнєвих навичок (особливості розуміння та сприйняття мовлення дорослого, об'єм пасивного та активного словника, граматична будова мовлення) низький рівень показали 28,6 %, середній рівень 42,8 %, високий рівень 28,6 % дітей раннього віку з порушеннями мовлення. Таким чином, високий рівень сформованості розвитку мовленнєвих навичок дітей став 28,6 %, середній рівень збільшився на 17,8 %, а низький рівень зменшився на 46,4 %.

Застосування комплексу сенсорно-логопедичних ігор «Розмовляємо та відчуваємо» виявилось дієвим засобом для активізації мовленнєвого розвитку

дітей раннього віку з порушеннями мовлення. Ефективність була підтверджена тим, що діти раннього віку з порушеннями мовлення почали краще виконувати вправи на формування звуковимови, що забезпечило поступове поліпшення якості вимови окремих звуків та складів. Після регулярних логопедичних занять значно збільшилася кількість наслідувань звуків, слів і простих фраз. Діти почали активніше реагувати на мовленнєві інструкції дорослого, що сприяло підвищенню їхньої мовленнєвої активності. Відзначено позитивну динаміку в поповненні активного та пасивного словника дітей. Вони почали впевненіше використовувати слова, пов'язані із запропонованими іграми. Діти краще передавали емоційні забарвлення фраз та інтонацій, що сприяло поліпшенню їхньої комунікативної взаємодії. Використання зорових, слухових, тактильних і нюхових стимулів позитивно вплинуло на загальний розвиток сенсорної інтеграції дітей раннього віку з порушеннями мовлення. Це забезпечило підвищення їхньої уваги, зосередженості та взаємодії з навколишнім середовищем.